

Po ziljskem še Popotnik po Rožu

'Popotnik' v naslovu Popotnika po Rožu, novega vodnika Celovške Mohorjeve, nakaže, da gre za nadaljevanje projekta, začetega pred dvema letoma z izdajo Popotnika po Zilji. Predvidevanje je pravilno, vendar ostajajo podobnosti predvsem v priročnem formatu in zunanjem videzu obeh priročnikov. Če je prvi zasnovan bolj tematsko, skoraj esejistično, saj so posameznim zanimivostim in znamenitostim ter pomembnim Ziljanom namenjeni daljši opisi, letošnji novi 'popotnik' prinaša več krajših, bolj jedrnato zaokroženih prikazov, predstavitev in opozoril. Uporabnika hkrati vodi po predlaganih poteh in ga sproti opozarja na vse točke, večinoma označene tudi na priročnem zemljevidu na notranji strani platnic, ob katerih se je vredno ustaviti. Popotnik po Zilji zato ni v prvi vrsti kulturno zgodovinski, temveč vsaj toliko tudi turistični vodnik.

Poglavitni razlog za omenjene razlike – vsak pristop ima seveda svoje prednosti in pomanjkljivosti – je v avtorski optiki. Prvi »popotnik« je izvirno delo uglednih slovenskih etnologinj Uši Sereinig in Polone Sketelj, drugi pa temeljita priredba priročnika, ki ga je pred štirimi leti v nemščini napisala Tatjana Gregoritsch, Rožanka, ki je odraščala na Dunaju, zdaj pa živi v Škofičah ob Vrbskem jezeru. »Ziljski« vodnik, najprej namenjen branju, v drugem razdelku sicer tudi vodi po dolini od kraja do kraja, vendar ne spodbuja k hitenju od enega do drugega ogleda ali razgleda, medtem ko Popotnik po Rožu v večji meri sledi pričakovanjem večine današnjih izletnikov in pohodnikov, ki se najraje odpravijo – peš, s kolesom ali tudi motorizirani – po že preizkušeni poti, na kateri se večkrat in po navadi le za krajši čas ustavijo.

Tatjana Gregoritsch je pri pisanju vodnika po Rožu imela pred seboj predvsem nemško govoreče popotnike, Korošce pa tudi druge Avstrijce. Ture je izbrala sam ter v napotkih, kot zagotavlja, upoštevala »vse od pokušine do zgodovine«. Poskrbela je tudi za številne barvne fotografije, ki pokažejo marsikaj, česar spričo že v naprej omejenega obsega same besede pogosto ne morejo. Z osebnim pogledom na Rož, »mejno deželo med morskim in alpskim svetom, razpolovljenim z Dravo,« je tako sestavila dobro osnovo, ki jo je urednik Adrian Kert z nekaj sodelavci lahko še razširil in priredil ter skupaj z avtorico premišljeno dopolnil s podatki in poudarki, zanimivimi in koristnimi za slovensko beroče obiskovalce. Veliko pozornosti – tako da je vodnik ponekod spominja na biografski leksikon – je sproti namenjene v preteklosti in še danes zaslužnim posameznikom predvsem iz vrst slovenske skupnosti na različnih področjih. Od gospodarstva, verskega življenja, šolstva ter literarnega in likovnega ustvarjanja prek znanosti in športa do razvejane društvene dejavnosti z zbori, gledališkimi skupinami itn. Tu in tam stvarne opise oživijo še izbrani slovenski verzi.

Vodnik tako od začetka do konca ob bogati kulturni in naravni dediščini ene od treh južno koroških dolin, v katerih živi večina pripadnikov slovenske skupnosti v Avstriji, niza tudi nekdanje in sodobne pomembne dogodke in dosežke ter zanje najzaslužnejše ljudi. Ne manjkajo niti različne na pogled »malenkosti«, ki lahko polepšajo ali pokvarijo dan, če jih popotnik ne upošteva. To v prvi vrsti velja za opise poti, predvideni čas hoje in morebitne variante, med opozorili na lokalno kulinarčno ponudbo ob poti pa so posebej omenjene turistične kmetije in gostilne, kjer še postrežejo po slovensko.

Velik del tega gradiva je Tatjana Gregoritsch zbrala in predstavila že v svoji nemški knjigi. Odkrivanje doline je strnila v 26 poteh, speljanih skozi 12 večjih naselij – od Šmarjete v Rožu in Borovelj do Rožeka in Bekštanja – ter po njihovi okolici. O dvojezičnosti območja priča navajanje krajevnih imen v obeh jezikih, pri čemer avtorica opozarja na že izginjajoče, a v starejši literaturi še navzoče, marsikje sploh edino, stoletja staro slovensko poimenovanje domačij in naselij, potokov in jezer, polj, gozdov in vrhov. »Brez slovenščine,« priznava že v dobrodošlici na začetku izvirne izdaje, »je dostop do te pokrajine možen le z ene strani.« In še: »Če človek pozna izvor ledinskih in krajevnih imen, ter razume priimke, domače običaje in pesmi, izve znatno več o deželi.«

Koroški Slovenci, ki niso na silo izgubili ali nekateri tudi sami zatajili svoje narodne istovetnosti, večinoma tudi drugače kot nemški sosede gledajo na procese in dogodke v preteklosti, ki so predvsem po izgubljenem plebiscitu in priključitvi Avstrije Hitlerjevemu rajhu pripeljali do današnjega v primerjavi s predvojnimi močno oslabiljenega položaja manjšine. Zlasti za manj poučene je zelo pomemben prispevek zgodovinarke Brigitte Entner, ki na več mestih opozarja na obeležja, ki ohranjajo spomin na najbolj tragične dogodke iz bližnje preteklosti. V prvi vrsti na usodno obdobje nacizma z množičnim preganjanjem in izseljevanjem zavednih slovenskih družin v Nemčijo, na koncentracijsko taborišče na Ljubelju, tako rekoč na pragu Celovca, pa na trinajsterico aprila 1943 obglavljenih in pozneje še več pobitih Selanov ter na mnoga druga grozodejstva.

Z osebno ubranimi uvodnimi razmišljanji je priročnik med uporabnike pospremil Valentin Inzko, tudi Rožan, ki se je šele v zrelih letih, ko se je vračal s svojih diplomatskih poti, povsem zavedel, da živi v rajhu. »To, kar je bilo na očeh,« je zapisal, »je ostalo zame skrito, takrat daleč oddaljeni cilji, kot sta Opatija in Sv. Višarje, so bili zanimivejši kakor ožja domovina, okolica izvora.«